Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)

VLADIMIR LONČAREVIĆ
Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu
Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb

UDK 1(091)(497.5)"18/19"
1:27
030(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 1. 5. 2016.
Prihvaćen: 22. 9. 2016.

Sažetak

Ovaj rad istražuje osnutak i djelovanje hrvatskoga Leonova društva za njegovanje kršćanske filozofije i znanostī (*Societas Leonina croatica philosophiae ac scientiis christianis excolendis*), koje je odigralo glavnu ulogu, ili je svakako bar težilo imati je, u organizaciji i razvoju filozofskoga rada usklađenog s katoličkim naukom u Hrvatskoj početkom 20. stoljeća. Prije svega, to se odnosi na ambiciju da ono bude vrsta filozofske akademije čija je zadaća podići »znamenitost filosofske naobrazbe« (A. Mahnić).

Preuzevši *Hrvatsku stražu* kao prvi naš filozofijski časopis 1909. godine, Leonovo je društvo nastojalo dati te je s djelomičnim uspjehom i dalo pouzdan organizacijski okvir za razvoj kršćanski impostirane filozofske misli u Hrvata tijekom desetljeća 1909–1918. Razvijajući zamisao o katoličkoj općoj znanstvenoj enciklopediji, koja je imala biti rađena na »modernoj podlozi i na katoličkom stanovištu u onim stvarima, što se dotiču vjere i ćudoregja«, Društvo je imalo znakovitu ulogu u povijesti naše leksikografije. Njegovo zajedničko djelovanje sa slovenskom Leonovom družbom, kako na projektu enciklopedije, tako i na projektu zajedničkog znanstvenoga časopisa, svjedoči o intenzitetu suradnje između hrvatske i slovenske katoličke inteligencije tijekom prvih dvaju desetljeća 20. stoljeća. Naposljetku, (i) na temelju djelovanja Leonova društva hrvatska katolička inteligencija bila je u tijeku s misaonim i organizacijskim trendovima u razvoju filozofije u Katoličkoj Crkvi, odlučna dati prepoznatljiv prinos pluralnosti tadašnje hrvatske filozofske scene.

Ključne riječi: kršćanska filozofija, Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (*Societas Leonina croatica philosophiae ac scientiis christianis excolendis*), Antun Mahnić, Fran Binički, *Hrvatska straža*, *Čas*, hrvatska enciklopedistika, Fran Barac, Hrvatska bogoslovska akademija

Uvod

»Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti« (*Societas Leonina croatica philosophiae ac scientiis christianis excolendis*) jedan je od fenomena u razvoju Hrvatskoga katoličkoga pokreta 1900–1945. Poznat uglavnom samo znalcima povijesti Pokreta, ostao je dosad izvan vidokruga povijesti naše kulture iako je riječ o prvom pokušaju organizacijskog strukturiranja hrvatske filozofije, premda samo kršćanske, izvan školničkog okvira.

Važna su i njegova leksikografska nastojanja jer se u sklopu Leonova društva ozbiljno započelo raditi na projektu enciklopedije, pa je stanovit kuriozum da bilješke o njemu nema u hrvatskom izdanju *Suvremene katoličke enciklopedije* (Laus, Split 1998), premda bi, ako ni zbog čega drugoga, po tomu Leonovo društvo zasluživalo bar kratku natuknicu ne samo u tom nego i u drugim našim katoličkim, religijskim, nacionalnim i općim leksikonskim i enciklopedijskim izdanjima. Isto je tako njegova povijest dragocjen primjer nastojanja za uspostavom čvršće povezanosti između hrvatske i slovenske katoličke inteligencije na području ne samo filozofijskom nego i na području humanističkih znanosti uopće.

Tako smo dakle na gotovo posve nepoznatu terenu.

Pisanje ovoga članka utemeljeno je na sekundarnoj građi, koja, srećom, daje dovoljno podataka za rekonstrukciju, prezentaciju i interpretaciju ključnih činjenica vezanih uz rad Leonova društva. Potraga za izvornom građom u (nad)biskupijskim i samostanskim arhivima u Zagrebu, Senju, Rijeci i Krku dosad nije dala rezultat.

1. Modernizam i obnova tomizma

Ime Leonova društva vezano je za papu Lava – Leona XIII. (1878–1903). Njegovu nastojanju za obnovom kršćanske filozofije na tomističkim temeljima (u literaturi je čest termin *neoskolastika*) prethodila su istovrsna nastojanja papa Pija IX. i Pija X. Naime kako je Katolička Crkva u drugoj polovici 19. st. bila suočena sa snažnim naletom modernizma kao konglomerata socijalnih i političkih ideologija, znanstvenih teorija, filozofija i novih duhovnih smjerova,[1]

---

[1] Ivan Antunović, »Katolička teologija u modernističkom razdoblju«, u: Vladimir Lončarević i Ivan Šestak (ur.), *Katolicizam, modernizam i književnost. Zbornik izlaganja sa znanstvenog simpozija održanog u povodu 50. obljetnice smrti dr. Ljubomira Marakovića (1887–1959)* (Zagreb: Institut Fontes Sapientiae, 2011), pp. 32–63, na pp. 61–62: »S te točke gledišta može se kazati da je modernizam zapravo određeni proces nastajanja 'humanizma', ali više nije riječ o humanizmu u duhu religijskog shvaćanja, nego je riječ o potpuno sekulariziranom humanizmu koji se preobrazio u svojevrsni ateizam.«

što je »uzrokovalo rađanje antiklerikalnog pokreta, koji se ubrzo proširio po cijeloj Europi pa i izvan njezinih granica«,[2] odnosno s utopijskim uvjerenjima zagovornikā liberalizma, materijalističkog socijalizma i scijentizma, što je predmnijevalo da se Boga izbaci iz povijesti, samim tim i kršćanstvo, a Crkva svakako, iz sfere javnoga života. Tomu se, dakako, trebalo suprotstaviti. Sva ta navala za Crkvu ne bi bila međutim toliko uznemirujuća da se nije proširila i na nju samu, tj. ušla u katoličku teologiju.[3] Naime modernizam se pojavio i u krilu Crkve, osobito među katoličkim misliocima u Francuskoj, Engleskoj i Italiji,[4] kao

> »idejni pokret među katoličkim misliocima krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Njegovi su promicatelji željeli dovesti u sklad katolički nauk te organizaciju i disciplinu Crkve s tadašnjim idejnim kretanjima na području filozofije, znanosti i općenito kulturnoga i društvenog života«.[5]

---

[2] Antunović, »Katolička teologija u modernističkom razdoblju«, p. 57: »Svoje uporište imao je u masonerijskim krugovima. Antiklerikalni pokret u Italiji se brzo proširio. U Njemačkoj *Kulturkampf* je promicao borbu protiv kršćanstva, a još više protiv katoličanstva, te je zagovarao razvoj civilnoga laičkog društva. Inicijative protivne Katoličkoj crkvi bile su prisutne također u Francuskoj, Belgiji, Švicarskoj; zatim na južnoameričkom kontinentu, točnije u Meksiku i Brazilu.«

[3] Antunović, »Katolička teologija u modernističkom razdoblju«, p. 59: »Polazišna točka i temeljna podloga teolozima modernoga doba bilo je vlastito religiozno iskustvo, te su zbog toga energično odbacili i nemilosrdno kritizirali bilo kakav intelektualizam i izvanjski supranaturalizam. Zagovarali su novi tip apologetike koja se ravna po imanentnoj metodi. To znači da su transcendentnu stvarnost na neki način respektirali, ali su je ipak sveli u ovozemaljska zbivanja. U Crkvi su gledali zajednicu koja ima svoja posebna obilježja, za razliku od drugih, ali su joj istodobno zanijekali božansko izvorište i nadnaravno poslanje. U takve okvire su ugradili i sve vjerske dogme.«

[4] Usp. Ivan Šestak, »Filozofski temelji modernizma«, u: Vladimir Lončarević i Ivan Šestak (ur.), *Katolicizam, modernizam i književnost* (2011), pp. 10–31, na p. 12: »Glavni nositelji modernizma bili su, među ostalima, u Francuskoj L. Laberthonniere (1860–1932), M.-J. Lagrange (1855–1938) i A. Loisy (1857–1940); u Engleskoj G. Tyrrell (1861–1909) i F. von Hügel (1852–1925); u Italiji E. Buonaiuti (1881–1946) i politički angažiran svećenik R. Murri (1870–1944); u Njemačkoj J. Schnitzel (1859–1940), koji je doduše zastupao umjerene modernističke pozicije u smislu jednoga reformskog kursa. Razglašenju modernizma trebao je pridonijeti i roman talijanskoga književnika A. Fogazzara (1842–1911) pod naslovom *Santo* (*Svetac*).«

Usp. Antunović, »Katolička teologija u modernističkom razdoblju«, p. 39: »Ovi su mislioci smatrali da bit teologije ne leži u nepromjenljivim pojmovima i dogmatskim definicijama, već se mora prilagoditi novim i promjenljivim okolnostima duhovnoga života. Osim toga treba se prilagoditi uvjetima modernoga svijeta, koji je otvoren novom napretku koji se odnosi na cjelokupno znanstveno i kulturno stvaralaštvo.«

[5] Šestak, »Filozofski temelji modernizma«, p. 12.

Modernizam u teologiji nije dakle bio tek trenutno oduševljenje nekolicine idealista, nego je to bio opsežan i snažan pokret te je kao takav bio velik izazov Učiteljstvu Crkve.[6]

Sav taj nalet iznutra i izvana stavio je Crkvu pred zadaću pojačanog misaonog i praktičnog djelovanja na društvenom planu. Kako? Crkva je prije svega oštro osudila modernizam, proglasivši ga nespojivim s kršćanskom vjerom. Tako je godine 1864. papa Pio IX. enciklikom *Quanta cura* i popisom osamdeset zabluda *Syllabus errorum*[7] otvorio raspravu o modernim strujanjima u filozofiji i teologiji, kao i na području umjetnosti i javnih medija te time otvorio polemiku sa zagovornicima sekularizma.[8]

Njegov nasljednik Lav XIII. bio je također vrlo osjetljiv za društvene i političke probleme toga vremena:

> »Modernistička strujanja uzrokovala su mnoge probleme koji se odnose na vjeru i Crkvu, a papa im se suprotstavljao ne samo osudom, primjerice osudom pogrješaka socijalista i komunista u enciklici *Quod apostolici muneris* ili osudom

[6] Šestak, »Filozofski temelji modernizma«, p. 12: »Prema nekima, u pozadini ovoga pokreta bila je prisutna plemenita želja! Naime smatralo se da će na taj način ljudi lakše ostati vjerni Crkvi, odnosno da će se u njezino krilo vratiti oni koji su je napustili. Tendencija je pokreta naglo ojačala nakon 1890. godine, pa su se veoma brzo počeli pokazivati učinci modernističkih ideja na području filozofije religije, apologetike, egzegeze, kao i u pitanjima crkvene discipline i organizacije.«

[7] Usp. Antunović, »Katolička teologija u modernističkom razdoblju«, p. 54: »Osamdeset propozicija *Syllabusa* su sintetizirane u tri skupine. Prva se odnosi na osudu ideoloških sustava usmjerenih protiv vjere: ateizam, naturalizam, racionalizam, socijalizam, komunizam i liberalizam. U drugu pripadaju zablude koje se odnose na Crkvu i njezine odnose s civilnim društvom i državama. Najopasnija zabluda iz te skupine je mišljenje da Crkva mora biti podložna državi, kao i negacija njezina božanskog podrijetla. U treću skupinu zabluda spadaju one koje su negirale Kristovo božanstvo. U zaključnom dijelu enciklike Pio IX. je poticao biskupe da brane vjeru i da se zauzimaju za to da Crkva bude slobodna u vršenju svoje učiteljske i misionarske službe.«

[8] Već u enciklici *Qui pluribus*, objavljenoj 1846, dakle prije enciklike *Quanta cura*, kao najveće zablude toga vremena istaknute su one koje su negirale nadnaravnu i transcendentnu stvarnost te ograničavale slobodu djelovanja Katoličke Crkve i Papina naučavanja u stvarima koje se odnose na društveni i javni život ljudi. Pio IX. »zauzimao se za obranu vjere od racionalizma, iluminizma, sekularizma, laicizma, konzumizma, liberalizma, indiferentizma i drugih izama. Branio je vjeru od krivih iluzija koje su dolazile sa strane modernističkog pokreta, koji je smatrao da može dati rješenja za sve čovjekove probleme, bilo osobne ili društvene naravi. Naučiteljsko djelovanje pape Pija IX. bilo je više obrambenog karaktera, kao što je bilo i djelovanje njegova prethodnika pape Grgura XVI. Ali treba naglasiti i to da njegovo teološko naučavanje nije bilo nikako prožeto krutim konzervativizmom, kao što mu se često prigovaralo. Njegovo je djelovanje bilo protkano istinskom proročkom hrabrošću, što se pokazalo u njegovim stajalištima prema političkim i društvenim problemima, kao i na području teoloških strujanja«, kako tvrdi Antunović, »Katolička teologija u modernističkom razdoblju«, pp. 53–54. U tome smislu Pio IX. oblikovao je i I. vatikanski sabor (1868–1870).

masonerije u enciklici *Humanum genus*, nego je promicao kulturnu i teološku izobrazbu klera i vjernika otvaranjem filozofskih, teoloških i biblijskih studija, unutarnjom obnovom društva utemeljenom na kršćanskim načelima. Enciklikom *Inscrutabili Dei consilio* (1878), planirao je rekristijanizirati moderni svijet. <…> U spomenutoj programatskoj enciklici Papa je jasno definirao svoj glavni cilj: obnoviti i izgraditi novo društvo utemeljeno na evanđeoskim načelima i prožeti ga njegovim duhom. <…> Glavni cilj koji je htio provesti u djelo u vrijeme svoga pontifikata jest izmirenje Katoličke crkve s modernim svijetom, i to na način da Crkva postane njegovo središnje moralno uporište. Nastojao je provesti u djelo novu suradnju i uzajamno razumijevanje između Crkve i modernoga svijeta. Htio je izgraditi novo kršćansko društvo utemeljeno na filozofskim, znanstvenim, spekulativnim i praktičnim idejama.«[9]

Stoga se ovaj papa usredotočio na socijalne, moralne, političke i kulturalne probleme. Iako nije uspio izgraditi novo kršćansko društvo, što je namjeravao, stvorio je

»uvjete za nastajanje nove katoličke kulture koja je donijela značajne i dragocjene plodove na različitim područjima u tadašnjem društvu: u politici, u moralu, u filozofiji, u umjetnosti, u teologiji i drugim područjima. Na taj je način pokazao da Crkva može učinkovito djelovati kao univerzalni sakrament spasenja pa čak i bez onih ovlasti koje je prije posjedovala.«[10]

Slijedom toga razvili su se u mnogim zemljama različiti katolički političko-socijalni i kulturalni pokreti i osnivala društva u svrhu reevangelizacije sekularizmom već zahvaćenih društava.

2. Osnutak Leonova društva

Jedna od važnih poluga takva pothvata imala je biti filozofija, kojoj valja posvetiti naročitu skrb. Stoga papa Lav XIII. encikliku *Aeterni Patris* (1879) posvećuje »naravi filozofskog proučavanja koje bi istovremeno respektiralo poklad vjere i dostojanstvo ljudskih znanosti«.[11] U toj važnoj enciklici, koja će Ivana Pavla II. nadahnuti na encikliku *Fides et ratio* (1998),[12] Lav XIII. traži da filozofija podržava i brani vjerske istine tako da daje ispravne odgovore na prigovore racionalistā.[13]

---

[9] Antunović, »Katolička teologija u modernističkom razdoblju«, p. 56.

[10] Antunović, »Katolička teologija u modernističkom razdoblju«, p. 56.

[11] Usp. Ivan Kešina, »Značaj enciklike *Aeterni Patris* za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću«, *Obnovljeni život* 56/2 (2001), pp. 219–228, na p. 222.

[12] Usp. Peter Hünermann, »*Fides et ratio* – nekad i sad«, *Bogoslovska smotra* 78/4 (2008), pp. 721–740, na p. 721.

[13] Usp. Kešina, »Značaj enciklike *Aeterni Patris* za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću«, p. 222.

Uz ostalo, spomenuta enciklika postala je kamen temeljac revitalizaciji kršćanske filozofije na tomističkoj baštini, čime je započela svojevrsna »tomistička renesansa«, pa je u tome smislu ustanovljena *Commissio Leonina* za pripravu kritičkoga izdanja Tominih djela (*Editio Leonina*), koja je pak bila inspiracija osnutku znanstvenoizdavačkih društava odnosno akademija čija je zadaća bila njegovati i promicati kršćansku filozofiju, kulturu i znanost.

Takvo društvo osnovano je 1892. u Austriji (*Leo-Gesellschaft*),[14] a 1896. u Sloveniji (*Leonova družba*). Za osnutak Leonova društva u Hrvatskoj ključan je poticaj bilo djelovanje upravo Leonove družbe u Sloveniji. Naime 19. studenoga 1896. utemeljena je u Ljubljani kao katoličko znanstveno društvo Leonova družba, i to na poticaj dr. Antuna Mahniča[15] (tada je još pisao slovo „č“ u prezimenu), tri dana prije njegova imenovanja krčkim biskupom.[16]

---

[14] Usp. *Meyers grosses Konversations-Lexikon* 12 (Leipzig, 1908), p. 415:

»Leo-Gesellschaft, ein 1892 gegründeter österreichischer Verein zur Förderung von Wissenschaft und Kunst auf christlicher Grundlage, mit dem Sitz in Wien. Sie veröffentlichte ein »Jahrbuch« (1893–99, 7 Bde.) und »Mitteilungen«. Mit Unterstützung der Gesellschaft erscheinen: das »Allgemeine Literaturblatt« (Wien, seit 1892, Redakteur Franz Schnürer), »Quellen und Forschungen zur Geschichte, Kultur und Sprache Österreichs« (Bd. 1–9, Innsbr. 1897–1903, Redakteure Hirn und Wackernell), »Das soziale Wirken der katholischen Kirche in Österreich« (hrsg. von Schindler, Bd. 1–11, Wien 1893–1903), »Quellen und Forschungen zur österreichischen Kirchengeschichte« (Graz, 1903 ff.), »Die Kultur. Vierteljahrsschrift für Literatur, Wissenschaft und Kunst« (1900 ff., Redakteur Schnürer, Wien) und zahlreiche wissenschaftliche Einzelwerke (darunter: »Die katholische Kirche unsrer Zeit und ihre Diener«, Bd. 1–3, Münch. 1899–1902; Bd. 1 neubearbeitet von Baumgarten, 1905). Seit 1892 verausgabte die Gesellschaft für wissenschaftliche Zwecke 234,000 Kronen. Vorsitzender: Freiherr v. Helfert in Wien. Die Zahl der Mitglieder beträgt 2167, der Teilnehmer 218. Ein Zweigverein der L. für Tirol undVorarlberg hat seinen Sitz in Innsbruck.«

Dostupno i na mreži:
http://www.zeno.org/Meyers-1905/A/Leo-Gesellschaft
(pristupljeno 3. listopada 2016).

[15] Rođen je u Kobdilju (Slovenija) 14. rujna 1850. Završio je teološki studij u Beču, zaređen je za svećenika 1874, a doktorirao 1881. Potom predaje na teologiji i obnaša razne službe u Gorici. Tu je godine 1889. započeo izdavati katolički časopis *Rimski katolik*. Zbog odlučnog i oštrog nastupa prozvali su ga liberalni protivnici »nevihta s Krasa« (oluja s Krasa). Godine 1896. imenovan je krčkim biskupom. Odmah započinje osnivati razna društva te provoditi aktivnosti vezane uz katoličko izdavaštvo, uključujući osnivanje tiskare Kurykta u Krku, gdje 1901. počinje izdavati zajednički mjesečnik za hrvatske i slovenske svećenike klanjaoce *Sanctissima Eucharistia*, koji 1911. godine dobiva ime *Svećenička zajednica*, jer su Slovenci osnovali svoj vlastiti časopis *Vzajemnost*. Autor je brojnih radova iz teološkog, filozofskog, estetičkog i politološkog područja. Poslije Prvoga svjetskog rata talijanske vlasti prognale su ga iz Krka u Frascati kod Rima, gdje se teško razbolio od raka te dolazi u Zagreb, gdje umire 14. prosinca 1920. Prvotno je bio sahranjen na Mirogoju, potom su mu ostaci preneseni u crkvu sv. Franje Ksaverskoga u Zagrebu, a 2002. u krčku katedralu. Na 93. godišnjicu njegove smrti 2013. pokrenut je u Krčkoj biskupiji postupak za njegovo proglašenje blaženim.

[16] Imenovan krčkim biskupom 22. studenoga 1896, a biskupsko posvećenje primio je →

Kako je to već upozorio Mahnićev biograf Antun Bozanić,

»Leonova družba – posljednje Mahničevo djelo na slovenskom tlu – trebala je kao znanstveno-izdavačka ustanova pomoći da se u svjetlu skolastičke filozofije otklone liberalna i druga protukršćanska shvaćanja.«[17]

Prvi predsjednik Leonove družbe bio je Janez Kulavic, potpredsjednik Janez Evangelist Krek, a tajnik Aleš Ušeničnik. Društvo je izdavalo znanstveno glasilo *Katoliški obzornik*,[18] koje je 1907. preimenovalo u reviju *Čas*, kao svoju »znanstvenu reviju«. Glavnom je zadaćom postavljeno utemeljenje sveučilišta i akademije znanosti u Ljubljani. Sveučilište s teološkim fakultetom počelo je djelovati 1919, a 1920. ustanovljena je Bogoslovna akademija. Leonova družba i Bogoslovna akademija u Sloveniji silom su ugušene 1945.

S druge strane, osnutku Leonova društva u Hrvatskoj prethodili su brojni događaji koji su osnažili težnje Katoličke Crkve za većom prisutnošću u javnom životu. Nakon što je u Zagrebu od 3. do 5. rujna 1900. održan Prvi hrvatski katolički sastanak (kongres), na kojemu je sudjelovao i Mahnić (došavši u Hrvatsku, u prezimenu piše »ć«), oživio je rad katoličke inteligencije u javnosti osnivanjem raznih društava i glasila. Među važnije, većinom Mahnićeve inicijative prvih deset godina ubrajaju se ove: osnutak kulturno-političkog kluba »Immaculata« 1901. u Zagrebu, Hrvatskog katoličkog akademskog društva »Hrvatska« u Beču i časopisa *Hrvatska straža* za kršćansku prosvjetu 1903. u Krku, osnutak Hrvatskog katoličkog tiskovnog društva i pokretanje dnevnika *Hrvatstvo* 1904. u Zagrebu, pokretanje Lista hrvatskog katoličkog narodnog đaštva *Luč* 1905. u Beču, osnutak Hrvatskog katoličkog kasina i Hrvatskog katoličkog akademskog društva »Domagoj« u Zagrebu 1906, održavanje Prvoga hrvatsko-slovenskog katoličkog kongresa u Zagrebu 1907, osnutak Pijeva društva i pokretanje tjednika *Jutro* 1908. u Zagrebu.

Mahnić je dakle svoje djelovanje usredotočio na tri područja: organiziranje katoličke mladeži osnutkom katoličkih akademskih društava »Hrvatske« 1903. u Beču i »Domagoja« 1906. u Zagrebu, osnivanjem i podupiranjem listova i časopisa, među kojima su bili najvažniji časopis *Hrvatska straža*, pokrenut 1903. na Krku, i *Luč* – list katoličkog »đaštva« (studenata), pokrenut u Beču 1905, te potpornih društava: Pijeva društva za potporu katoličkom tisku i Leonova društva za njegovanje kršćanske filozofije i znanostī, oba 1908.

Zametak osnutku Leonova društva treba prije svega tražiti u djelovanju časopisa *Hrvatska straža*, utemeljenom 1903, koji se deklarira kao »časopis

27. ožujka 1897. i od tada se potpisuje kao ‘Antun Mahnić’. Usp. http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1619 (posjećeno 20. 5. 2015).

[17] Antun Bozanić, *Biskup Mahnić, pastir i javni djelatnik u Hrvata* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost; Krk: Povijesno društvo otoka Krka, 1991), p. 19.

[18] Usp. »Glasnik ‚Leonove družbe«, *Katoliški obzornik* 1/1 (1897), pp. 106–108.

namijenjen nauci i književnosti«, a od 1909, nakon osnutka Leonova društva, kao časopis »namijenjen filosofiji i drugim znanostima«.

Pod atribucijom *Antemurale Christianitatis*, filozofski 'ratujući' u *Hrvatskoj straži* s modernizmom u književnosti, filozofiji i modernim znanostima na liniji *philosophia perennis*, Mahnić uviđa da bez organizacije inteligencije neće biti moguće oduprijeti se najezdi modernističke literature.[19] Stoga, osokoljen potporom nekih svećenika te đaka i studenata okupljenih oko časopisa *Luč*, kao dakako i uspješnim radom Leonove družbe u Sloveniji, potiče osnutak Leonova društva za njegovanje kršćanske filozofije i znanostī.[20]

Kao neposredni razlog osnutku navodi se nezadovoljstvo stanjem u tadašnjoj JAZU i Matici hrvatskoj. U programskom članku »Leonovo društvo«, čiji je autor vjerojatno dr. Fran Binički, Mahnićev suradnik u *Straži* i njezin urednik u razdoblju 1908–1914, piše uz ostalo:

> »Stoga se češće puta okosismo na 'Maticu Hrvatsku', koja je svojim izdanjima mnogo naškodila katoličkoj stvari u Hrvatskoj. <…> Mišljasmo, da bi se dala pročistiti i 'Jugoslavenska akademija' , što ju je osnovao katolički biskup crkvenim novcem. Spremni na sve izradismo i pravilo za novo društvo, za katoličku akademiju, ako ne bi uspjelo 'J. a.' prožeti duhom kršćanskim. <…> Videć, da ni 'Matica' ni 'J. a.' ne će sa svoje stramputice, češće isticasmo, da bi valjalo već jednom osnovati društvo za kršćansku filozofiju i znanost. Nadasmo se, e će se takovo društvo osnovati u srcu Hrvatske, u kojemu je sila vrsnih, učenih i svjetovnjaka i svećenika. <…> A kad vidjesmo, da nam je zaman čekati, izvršismo svoju i osnovasmo 'Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanost'.«[21]

I urednička bilješka u *Luči* podsjeća na te prve korake i navodi razloge:

> »Neke pojave u ‹Jugoslavenskoj akademiji› bile su godine 1904. uzrokom, da su neki ugledni Hrvati katolici stali misliti o tome, kako da se osnuje akademija ili društvo za promicanje i njegu kršćanske filozofije i znanosti, za pomaganje znanstvenih pothvata i poticanje mladih pisaca na znanstveno djelovanje. Na poziv tadanjeg urednika bivšega dnevnika ‚Hrvatstva' održao se u tom smislu prvi dogovor u Zagrebu. Iza te je sjednice kolao okolo po Hrvatskoj popis radnika na raznim poljima; donesen je napokon u Zagreb i tu je ostao. Stvar je zaspala. Međutim se našao čovjek, koji nije mirovao i koji je čini se najstvarnije zamišljao ovu akciju. To je bio biskup dr Mahnić. Na njegov je nagovor sazvao

[19] Na to podsjeća programski članak »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 7 (1909), p. 1, vjerojatno iz pera urednika Frana Biničkoga: »Istakosmo zadaću kršćanske filosofije u XX. vijeku, prikričavajuć, da se osnuje u hrvatskom sveučilištu stolica za kršćansku filosofiju. Razglobismo liberalizam i liberalni katolicizam, koji je pod imenom obzoraštva rastrovao Hrvatsku i posijao po njoj beznačelnost i beznačajnost.«

[20] Usp. Ignacije Radić, *Biskup Mahnić* (Slavonska Požega: »Naklada Dobra štampa«, 1940), p. 72.

[21] »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 7 (1909), p. 2.

u Senj prof. dr Fran Binički svoje kolege da tamo osnuju katoličku akademiju, kojoj bi ‚*Hrvatska straža*' bila glasilom.«[22]

Podaci o osnutku i radu Leonova društva uglavnom su sačuvani u *Hrvatskoj straži*. Najava osnutka Društva objavljena je u *Hrvatskoj straži,*[23] a osnivačka skupština održana je 30. rujna 1908. u knjižnici kapucinskog samostana u Rijeci.[24] Pravila, načinjena prema pravilima slovenske Leonove družbe,[25] potvrđena su *ante festum* 19. svibnja 1908. od Kraljevske hrvatske zemaljske vlade.[26] Rijeka je odabrana za mjesto prve skupštine jer su Mahnić i Binički, inicijatori, imali potporu svoga prijatelja kapucina o. Bernardina Škrivanića. Za predsjednika izabran je dr. Fran Binički, zamjenik je bio dr. Dragutin Smokvina, a tajnik dr. Ivan Starčević.[27] Svi su oni članovi Ravnateljstva, kao i dr. Ante Lončarić, blagajnik, odbornici dr. Ante Alfirević, pop Ive Butković, Blaž Madjer i vlč. Matija Majnarić te revizijski odbornici pop Petar Mažuranić, dr. Matija Paher i kanonik Vjekoslav Vršić. Mahnić je izabran za počasnoga člana uz zagrebačkog nadbiskupa Jurja Posilovića, sarajevskoga nadbiskupa Josipa Stadlera i senjskoga biskupa Roka Vučića. Ista bilješka donosi i popis utemeljiteljā, gdje je uz biskupe Mahnića i Vučića i prethodno spomenute članove Ravnateljstva veći broj svećenika, najviše iz primorske Hrvatske, ali ih ima i iz Sarajeva, Zagreba, a zatim slijedi popis od šezdesetak redovitih članova, svećenika i laika iz svih područja Hrvatske te iz Bosne i Hercegovine i inozemstva.

Odlučeno je da »sijelo« društva bude u Senju, gdje je Binički tada bio sjemenišni duhovnik i profesor crkvenog prava i povijesti te staroslavenskog jezika na (visokoj) Bogoslovnoj školi.[28] Bilo je rasprave o tome bi li Zagreb bio pogodnije sjedište, ali, kako se, ustvrdio je Binički, »od zagrebačkih učenjaka nitko nije ni upisao u Društvo«,[29] odabran je Senj.

---

[22] »Leonovo društvo«, *Luč* 10 (1914–1915), p. 91.

[23] »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 6 (1908), p. 440.

[24] Usp. »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža*, 6 (1908), p. 646. Početkom rujna najavljeno je u više glasila da će prva skupština biti održana »koncem rujna«. Usp. isto. Službenu obavijest objavio je Senjski i modruški vikarijat pod br. 798. od 24. listopada 1908. Usp. »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 6 (1908), p. 784.

[25] Usp. Fran Binički, »Leonovo društvo i Enciklopedija«, u: *Spomen-knjiga o II. hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913*, ur. Janko Šimrak (Zagreb: Naklada »Kuće dobre štampe«, 1913), pp. 1–195, na p. 174.

[26] »Leonovo društvo«, *Luč* 10 (1914–1915), p. 91.

[27] »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 6 (1908), p. 646.

[28] Usp. Nikola Bićanić, *Hrvatski katolički stražar s Nehaja* (Zagreb: HKD sv. Jeronima, 1995), p. 48.

[29] Ipak, ako 1908. i nije bilo sveučilišnih profesora iz Zagreba u članstvu Leonova društva, bilo je Zagrepčana među utemeljiteljima: ap. protonotar Matija Seigerschmied i Gustav pl. Koritić,

→

Ime novoosnovanoga društva najčešće se navodi u skraćenom obliku: »Leonovo društvo«, a potom se, ovisno o kontekstu, dodaje »za kršćansku filozofiju i znanost«, »za promicanje kršćanske filozofije i znanosti«, »koje će njegovati kršćansku filozofiju i znanost« i sl. Puno ime društva, doduše u latinskom prijevodu *Societas Leonina croatica philosophiae ac scientiis christianis excolendis*, nalazi se u brzojavu koji je predsjednik Binički uputio papi Piju X. s osnivačke skupštine (sl. 1):

> »Societas Leonina croatica philosophiae ac scientiis christianis excolendis hodie prima vice congregata Sanctitati Tuae gratulatur et filialis pietatis affectus exprimens benedictionem apostolicam humiliter petit.
>
> Binički, praeses« [30]

2.1. Svrha i djelovanje Leonova društva

Svrha Leonova društva određena je trima točkama prvoga paragrafa Pravila:

> »a) promicati učenje i njegu kršćanske filosofije i znanosti;
>
> b) podupirati znanstvene pothvate;
>
> c) poticati mlade pisce na znanstveno djelovanje i podupirati ih materijalno i moralno«.[31]

»A je li naš korak bio razborit«, upitao je Binički u prvome broju *Hrvatske straže* 1909. »Je li ‚Leonovo društvo' u današnje doba potrebno ili je možda suvišno, pa i štetno?«, i odgovara: »Leonovo je društvo neophodni zahtjev sadašnjosti.«[32] Razloživši gospodarske, kulturne, moralne i druge razloge gotovo ropskoga položaja Hrvatske u tadašnjoj Monarhiji, Binički zaključuje da su najviše tomu krivi sami Hrvati svojom nesavjesnošću, kao što je bilo i kroz povijest. A budući da u Hrvatsku sve više prodiru agnosticistička i pragmatistička filozofijska strujanja, od prijeke je potrebe »temeljita i popularna filosofija«, »znanost hrvatsku moramo dovesti na pravu kolotečinu«, »lijepu knjigu moramo svratiti na pravi put«, a »najpotrebnija je pak dobra enciklopedija.«[33]

---

kao i među redovitim članovima: Blaž Madjer, M. Golik, Milutin Fržić, Dimitrije Nagy i Antun Medven. Usp. »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 6 (1908), pp. 649–650.

[30] Usp. »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 6 (1908), p. 649.

[31] Binički, »Leonovo društvo i Enciklopedija« (1913), p. 174.

[32] »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 7 (1909), p. 2.

[33] »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 7 (1909), p. 11.

LEONOVO DRUŠTVO 649

Pročelnik: »Matica Hrvatska« je i ove godine tiskala stvari, koje su sve prije nego katoličke. Naših ljudi ima dosta u Zagrebu. Neka prisile odbor Matičin, da izdaje knjige za kršćanski hrvatski narod ili neka taj odbor sruše, pa izaberu novi.

Osim toga »Luč« izdaje i zabavnu knjižnicu, koju treba širiti. Iz »Prosvjete« bi se mogle takogjer pretiskavati bolje stvari. A i »Hrv. kat. tisk. društvo« bi moglo tiskati zabavna djela; samo da ne udara knjigam konjske cijene.

Budući se nitko više ne prijavljuje za riječ, pročelnik iznovice zahvaljuje pres. g. biskupu Mahniću i svim skupštinarima. Moli skupštinare, da budu zbilja članovi »Leonova-lavljega društva«, pravi lavići.

Presv. Mahnić zahvaljuje na počasti, što ga je skupština izabrala za počasnog člana, blagoslivlje »L. D.« i stavlja na srce svima, da rade za društvo, da podupiru osobito hrvatsku katoličku mladež. Skupština je poslala sv. Ocu ovaj brzojav:

Societas Leonina croatica philosophiae ac scientiis christianis excolendis hodie prima vice congregata Sanctitati Tuae gratulatur et filialis pietatis affectus exprimens benedictionem apostolicam humiliter petit. Binički, praeses.

Članovi.

Ravnateljstvo: pročelnik dr. Fran Binički; zamjenik dr. Drag. Smokvina; tajnik dr. Ivan Starčević; blagajnik dr. Ante Lončarić; odbornici: dr. Ante Alfirević, pop Ive Butković, Blaž Madjer, Matija Manjarić; revisioni odbornici; pop Petar Mažuranić, dr. Matija Paher, kan. Vjekoslav Vršić.

Počasni članovi: Preuzv. gg. nadb. dr. Juraj Posilović i dr. Jos. Stadler; presv. gg. biskupi dr. Anton Mahnić i Roko Vučić.

Utemeljitelji: Dr. Antun Mahnić, biskup, Krk; dr. Ivan Šarić, biskup, Sarajevo; Roko Vučić, biskup, Senj; Matija Seigerschmied, ap. protonotar, superior, Zagreb; dr. Fr. Binički, Senj; Don P. Španić, Zadar; dr. Alfirević, Spljet; dr. A. Lončarić, Senj; Don M. Kalogjera, Spljet; Ivan Kumbatović, Crikvenica; Juraj Dobrenić, Gradac; Nikola Turato, župnik, Cres; Gustav pl. Koritić, Zagreb; Dn Pavao Košta, Visočane (Zadar); Kateheta Ivan Pulišić, Zadar; Ivan Bjažić, kapelan, Šibenik; Marin Sabić, javn. bilježnik, Vis; Ugo Basioli, Sukošan (Zadar); dr. Ivan Starčević, prof. Senj; kan. dr. Drag. Smokvina, prof. Senj; kan. Vjekoslav Vršić Senj; Matija Glažar, docent, Senj; P. Mažuranić, Kriviput; Aleksandar Car, župnik, Crikvenica; Msgr. dr. Ivan Dujmušić, Sarajevo.

Redovni članovi: Prof. Lovrić, Kamnica (Slav.); dr. Matija Paher, Rijeka; Petar Turina, Senj; Mate Feretić, Brinje; pop Ive

Slika 1. Brzojav dr. Frana Biničkoga, predsjednika Leonova društva, papi Piju X. s osnivačke skupštine Hrvatskoga Leonova društva za njegovanje kršćanske filozofije i znanostī. Sastav Ravnateljstva novoosnovanoga društva. »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 6 (1908), p. 649.

U radu na tim zadaćama mnogo daju časopisi *Hrvatska straža* i *Vrhbosna*, ali to nije dovoljno pa

> »'Leonovo društvo' ima nadoknaditi ono što ne dospijevaju 'Vrhbosna' i 'Hrvatska Straža': ima organizovati hrvatske učenjake, koji će njegovati kršćansku filosofiju i znanost; ima izdati djela, koja su prijeko potrebna hrvatskom općinstvu; ima uzgojiti podmladak, koji će hrvatsku znanost dići na visinu; ima podupirati sve pothvate prave znanosti. <…> Društvo s takovom svarhom ne samo da nije suvišno, već je od prijeke potrebe. Politička nam je borba potrebna, da uzmognemo obraniti svoja prirodna i povjesna prava. Nu zaman nam politička borba, zaman nam i sloboda i jedinstvo Hrvatske, ako ne budemo imali značajnika, ako hrvatski narod bude robom svoje strasti, robom materije. Leonovo je društvo osnovano i stupilo je u život. S današnjim sveskom 'Hrvatska Straža' postaje njegovim glasilom, pa će i odsele svojom starom stazom. Nu 'L. d' ne će raditi samo u 'Hrv. Straži'. Počet ćemo raditi ob onom, što je najpreče. S raznih strana hrle glasovi: treba što prije izdati enciklopediju. I izdat ćemo je, ako Bog da. Pozivljemo stoga sve hrvatske učenjake, sve katoličke znanstvene stručnjake, koji su voljni raditi, da nam se jave.«[34]

Prvi praktičan korak Leonova društva bio je vlasničko preuzimanje časopisa *Hrvatske straže*, koja od tada izlazi kao »časopis namijenjen filosofiji i drugim znanostima (glasilo ‹Leonova društva› u Senju)« (sl. 2), a drugi, u suradnji sa slovenskom Leonovom družbom, priprema »velike znanstvene enciklopedije«.[35] Društvo je imalo dvije sekcije u sklopu katoličkih akademskih društava »Hrvatska« (Beč) i »Domagoj« (Zagreb).[36] Nastojalo je organizirati i javna predavanja, no s time je započelo tek 1910. Prvo predavanje održano je 5. travnja 1910. u Hrvatskom katoličkom kasinu u Zagrebu. Govorio je Mahnić »O sociološkom momentu u filozofiji«, a Fran Binički »O kulturnom boju«, dok je 6. travnja književni kritičar i teoretičar Ljubomir Maraković govorio »O književnom pitanju«.[37]

Druga glavna skupština održana je u Senju 29. rujna 1909. Najvažnija promjena od utemeljiteljske skupštine, kako je spomenuto, bio je prelazak *Hrvatske straže* u vlasništvo Leonova društva.[38]

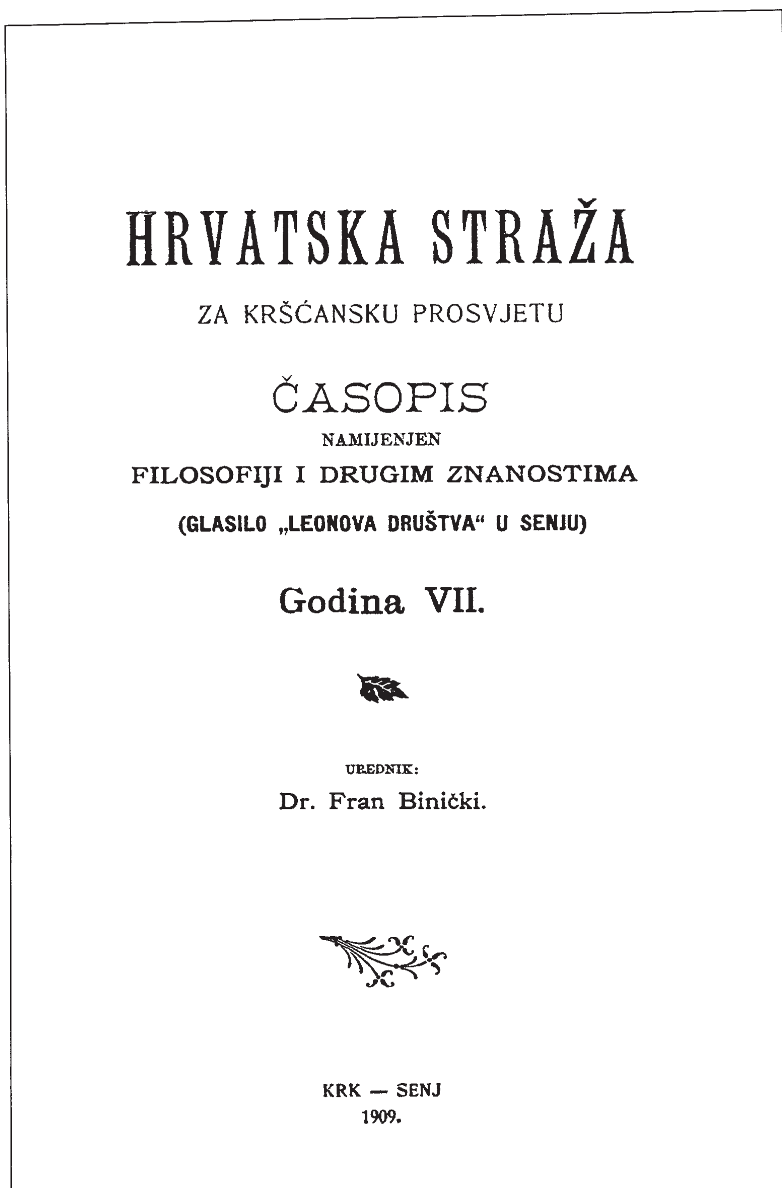
[34] »Leonovo društvo«, *Hrvatska straža* 7 (1909), p. 12.

[35] »Hrvati katolici, pozor! Riječ o najzamašnijem književnom pothvatu hrvatskih katolika na početku 20. vijeka. Izdalo 'Leonovo društvo'«, *Hrvatska straža* 7 (1909), p. 388.

[36] Usp. »Leonovo društvo«, *Luč* 10 (1914–1915), p. 92.

[37] Usp. »Predavanja«, *Hrvatska straža* 8 (1910), p. 532. U katalogu LZ »Miroslav Krleža« našao sam podatak i o predavanju »Mi i kršćanska filozofija« dr. Stojana Brajše: *Luč* 8 (1912–1913), p. 37.

[38] »Leonovo družtvo. Druga glavna skupština«, *Hrvatska straža* 8 (1910), p. 131.

HRVATSKA STRAŽA

ZA KRŠĆANSKU PROSVJETU

ČASOPIS

NAMIJENJEN

FILOSOFIJI I DRUGIM ZNANOSTIMA

(GLASILO „LEONOVA DRUŠTVA" U SENJU)

Godina VII.

UREDNIK:

Dr. Fran Binički.

KRK — SENJ

1909.

Slika 2. Naslovnica *Hrvatske straže* iz 1909. godine: prvi put s oznakom »časopis namijenjen filosofiji i drugim znanostima«. *Hrvatska straža* 7 (1909).

Treća skupština održana je u Senju 30. rujna 1910, a četvrta u Zagrebu 13. svibnja 1912, obje bez važnijih zaključaka. O Društvu je bilo govora na Drugom hrvatskom katoličkom sastanku (kongresu), koji je održan u Ljubljani 24–27. kolovoza 1913. u sklopu Drugoga hrvatsko-slovenskog katoličkog sastanka. Izvješće o radu podnio je Fran Binički. Podsjetivši na duhovno stanje u Hrvatskoj na prijelazu stoljeća, obilježenom, kako navodi Binički, »valom bezvjerstva«, čemu je najveći krivac »liberalni katolicizam«, ističe prvotnu nakanu osnutka katoličke akademije u Zagrebu. Isto tako podsjeća na okolnosti nastanka Društva i prve formalne korake 1908. te na brojne teškoće, posebice materijalne, zbog kojih »Leonovo društvo u ovih pet godina svoga opstanka nije moglo vršiti pravo svoga zadatka«. U raspravi je biskup Mahnić posebice istaknuo dva vidika djelovanja Društva: razvoj filozofijske naobrazbe i izdanje enciklopedije. Vezano za prvo, naglasio je:

> »<…> još se u nas ne shvaća pravo i potpuno znamenitost filosofske naobrazbe jer se ne uvažuje dovoljno da se vjera upravo osniva na filosofiji i da – tako reći – ovisi o filosofskoj naobrazbi. Upravo zato je potrebito znanstveno društvo ovoga smjera, jer je inače filosofski rad nemoguć«,

dok će u vezi s enciklopedijom napomenuti:

> »A da inteligencija, osobito ona srednje ruke – pisci, urednici, činovnici i t. d. – imadu uvijek kratak odgovor na sva savremena pitanja pri ruci, potrebna je enciklopedija.«[39]

2.1.1. Opća znanstvena enciklopedija

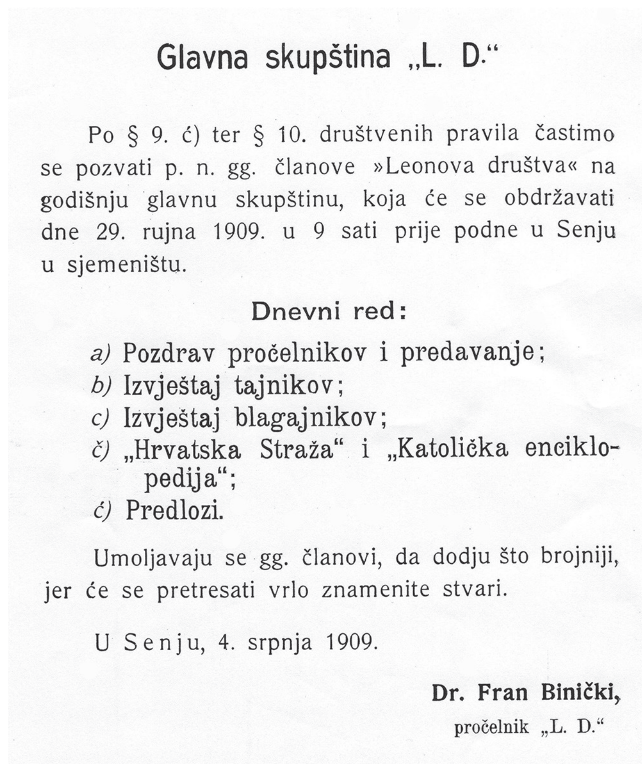
Očito je najzamašniji pothvat Društva bilo pokretanje opće znanstvene enciklopedije (sl. 3).[40] Tako, nadahnjujući svoje djelovanje borbom protiv liberalizama i naprednjaštva,

> »'Leonovo društvo' u Senju, znajući da radi prema intencijama sviju svijesnih katolika, odlučilo je podići visoku i tvrdu kulu, o kojoj ćemo odbijati otrovne strjelice prvoga našega neprijatelja; a ta kula bit će *velika* znanstvena enciklopedija sastavljena na modernoj podlozi i na katoličkom stanovištu u onim stvarima, što se dotiču vjere i ćudoregja. 'Leonovo društvo' svijesno veličine i zamašaja opće znanstvene enciklopedije nastojat će, da ta enciklopedija bude doista na

[39] Binički, »Leonovo društvo i Enciklopedija« (1913), p. 175.

[40] Osim tog naziva, rabe se i nazivi »hrvatska enciklopedija« (usp. »Leonovo društvo. Druga glavna skupština«, *Hrvatska straža* 8 (1908), p. 131) i »katolička enciklopedija« (usp. »Glavna skupština 'L. D.'«, *Hrvatska straža* 7 (1909), p. 592).

visini današnjega znanja i umijeća pa da se mogne ponosno staviti o bok svim stranim djelima ove struke.«[41]

Glavna skupština „L. D."

Po § 9. ć) ter § 10. društvenih pravila častimo se pozvati p. n. gg. članove »Leonova društva« na godišnju glavnu skupštinu, koja će se obdržavati dne 29. rujna 1909. u 9 sati prije podne u Senju u sjemeništu.

Dnevni red:

a) Pozdrav pročelnikov i predavanje;
b) Izvještaj tajnikov;
c) Izvještaj blagajnikov;
č) „Hrvatska Straža" i „Katolička enciklopedija";
ć) Predlozi.

Umoljavaju se gg. članovi, da dodju što brojniji, jer će se pretresati vrlo znamenite stvari.

U Senju, 4. srpnja 1909.

Dr. Fran Binički,
pročelnik „L. D."

Slika 3. Poziv na godišnju glavnu skupštinu Leonova društva 29. rujna 1909: Katolička enciklopedija kao točka dnevnog reda. »Glavna skupština L.eonova D.ruštva«, *Hrvatska straža* 7 (1909), p. 592.

U tom apelativnom i mobilizacijskom članku pisac, vjerojatno Binički, kojega je krasio stil s podosta domoljubnog i vjerskog patosa, poziva na prikupljanje sredstava, opovrgavajući razne izgovore i prigovore koji bi se tomu mogli postaviti.[42]

[41] »Hrvati katolici, pozor! Riječ o najzamašnijem književnom pothvatu hrvatskih katolika na početku 20. vijeka. Izdalo ‘Leonovo društvo'«, *Hrvatska straža* 7 (1909), p. 388.

[42] »Hrvati katolici, pozor!«, *Hrvatska straža* 7 (1909), pp. 393–396.

Iako je iz financijskih i organizacijskih razloga provedba te zamisli bila veoma otežana,[43] entuzijazam nije jenjavao do početka Prvoga svjetskoga rata. Na drugoj skupštini, u rujnu 1909. godine, raspravljalo se ponovo o enciklopediji, no ne navode se posebni zaključci.[44] No uskoro, te iste godine, zabrinuti suradnik *Hrvatske straže* piše o glasovima da će Jugoslavenska akademija raditi na izdanju *Jugoslavenske enciklopedije*, pa postavlja pitanje:

> »Smjera li izdavati svoju enciklopediju na kršćanskim načelima ili na liberalnoj podlozi?«[45]

Početkom 1910. uredništvo *Hrvatske straže* izvješćuje da se na poziv za suradnju u encikopediji javio »lijep broj učenjaka: i sveučilišnih i gimnazijskih i dr. profesora i redovnika i svećenika«.[46]

Zahtjev za izradu katoličke enciklopedije istaknut je i na hrvatsko-slovenskom katoličkom sastanku 5–7. travnja 1910. u Hrvatskom katoličkom kasinu u Zagrebu, kada je osnovan Hrvatski katolički narodni savez (7. travnja) kao krovna udruga koja je okupljala istaknute članove raznih katoličkih društava. Na sastanku 6. travnja Slovenci dr. Gruden i dr. Ušeničnik poduprli su prijedlog Biničkoga, jednako i biskup Mahnić. Uredništvo enciklopedije imalo je biti u Zagrebu. Nije međutim riješen problem financiranja. Ipak, izabran je privremeni odbor (dr. Josip Lang, dr. Josip Pazman, dr. Rudolf Horvat, dr. Stjepan Markulin, dr. Josip Gruden, dr. Aleš Ušeničnik, dr. Dionizije Njaradi, dr. Kamilo Dočkal, dr. Edgar Leopold), koji je imao organizirati urednički i cenzuralni odbor.[47]

Godine 1912. u *Svećeničkoj zajednici*, zajedničkom glasilu hrvatskih i slovenskih dijecezanskih svećenika, izdanje hrvatske katoličke enciklopedije ponovo je istaknuto kao jedan od šest »bližih« ciljeva katolika.[48]

Hrvatska straža zatim izvješćuje o sastanku 6. travnja 1912. u Zagrebu u Hrvatskom katoličkom kasinu, uz sudjelovanje izaslanika slovenske Leonove

---

[43] »Leonovo društvo«, *Luč* 10 (1914–1915), p. 92: »Čini se, da princip diobe rada i princip mudre ekonomije najmanje dolazi do izražaja u našim redovima.«

[44] »Leonovo društvo. Druga glavna skupština«, *Hrvatska straža* 8 (1908), p. 131.

[45] »Enciklopedija«, *Hrvatska straža* 8 (1910), p. 373. Već 1912. *Hrvatska straža* mirnijim tonom izvješćuje o tome da katolici mogu surađivati i u hrvatskoj i u jugoslavenskoj enciklopediji »jer će naša hrvatska biti općenita, obuhvatat će sve grane ljudskoga života i rada, dok će jugoslavenska obuhvatati samo život južnih Slavena«, o čem usp. *Hrvatska straža* 10 (1912), p. 99.

[46] »Za 'Hrvatsku enciklopediju'«, *Hrvatska straža* 8 (1910), p. 12.

[47] Usp. »Enciklopedija«, *Hrvatska straža* 8 (1910), pp. 533–534; »Hrvatska još živi – kulturna borba je budi!«, *Dan* 8/15 (1910), p. 7; »Predavanja 'Leonova društva' i 'Hrvatska enciklopedija'«, *Luč* 5/7 (1909–1910), p. 336.

[48] Usp. »Naši bliži ciljevi i zadaci«, *Svećenička zajednica* 2/11 (1912), p. 219. O tome usp. i Bićanić, *Hrvatski katolički stražar s Nehaja*, pp. 278–281.

družbe Grudena i Ušeničnika. Potvrđen je sastav privremenoga uredničkog odbora, a koordinator suradnikā imao je biti svećenik Ivan Butković, Mahnićev pouzdanik.[49]

Mahnićev suradnik i biograf fra Ignacij Radić zabilježio je da je Mahnić u tu svrhu više puta sazivao sastanke na Rijeci, Krku i u Zagrebu te pribavio prva novčana sredstva. Zamislio je preraditi Herderov *Konversationslexikon*, ali se od toga odustalo, pa su bogoslovi zadarski i riječki pod vodstvom vlč. Butkovića počeli ispisivati enciklopedijske natuknice iz različitih rječnika. Kartice su završile kod franjevaca trećoredaca na Rijeci, a rat je onemogućio daljnji rad.[50]

Projekt katoličke opće znanstvene enciklopedije, koji je bio dakle zamišljen u krugu Leonova društva i *Hrvatske straže,* mogao se ostvariti tek tridesetak godina poslije u *Hrvatskoj enciklopediji* u redakciji Mate Ujevića. Ona je, premda naglašeno nacionalna, bila izraz upravo tih težnji koje su se razvijale u sklopu Hrvatskoga katoličkog pokreta, a kojega je Mate Ujević bio jedan od najistaknutijih protagonista.[51]

2.2. Pokušaj ujedinjenja Leonova društva sa slovenskom Leonovom družbom

Slovenci su kao »starija braća« već u povodu osnutka hrvatskoga Leonova društva Ravnateljstvu uputili pismo potpore sa željom da

> »bi bila med slovenskim in hrvatskim ‹Leonovim Društvem› kar najtjesnejša zveza in da bi obe društvi z druženimi silami delali v obrambo i napredek katoliške misli med Slovenci in Hrvati.«[52]

Doticaji i suradnja između dvaju društava bili su sljedećih godina, vidjeli smo, prilično intenzivni, posebice na projektu enciklopedije.

Dakako, suradnja je jenjala tijekom Prvoga svjetskoga rata, a nakon rata Društvo je osjećalo organizacijsku i motivacijsku krizu. Ta kriza, no i nove političke prilike i nove društvene zadaće, snažnije su naglasile potrebu za obnovom suradnje sa slovenskom Leonovom družbom. Godine 1920. obostrano je izražena želja slovenske Leonove družbe i hrvatskoga Leonova društva za

[49] »O enciklopediji…«, *Hrvatska straža* 10 (1912), p. 355.

[50] Usp. Radić, *Biskup Mahnić*, p. 75.

[51] O ulozi dr. Mate Ujevića u katoličkom pokretu usp. Mate Ujević, *Kršćanski idealizam i društveni angažman* (Zagreb: Glas Koncila, 2011), uredio i uvodnu studiju napisao Božidar Petrač.

[52] »Leonovo društvo. Bratska riječ«, *Hrvatska straža* 6 (1908), p. 785. U potpisu su predsjednik Josip Gruden i tajnik Fran Grivec.

ujedinjenjem, što su Slovenci formalizirali odlukom svoga društva,[53] dok je slovenski časopis *Čas*, kao znanstvena revija Leonove družbe, na prijedlog književnika dr. Ljubomira Marakovića,[54] s hrvatske strane, te isto tako na prijedlog slovenske Leonove družbe[55] imao postati zajedničko znanstveno glasilo obaju društava. U tome su smislu programske misli iznijeli dr. Josip Srebrnič i dr. Andrija Živković u prvome broju *Časa* 1920. godine: »Srečujemo se pod solncem istih žarkov načeli in idej. Tako je katolička hrvatska in slovenska inteligenca v edinstveni državi odslej dalje na istih potih v novi dobi«,[56] piše Srebrnič, dok Živkovič ističe: »Naš udruženi rad s braćom Slovencima za iste ideale samo ima da potencira našu svijest, ojača našu volju i ovjenča naše uspjehe!«[57] Koliko se može utvrditi prema člancima objavljenima na hrvatskome jeziku u *Času*,[58] ta je suradnja potrajala do kraja 1923.

2. 3. Uklapanje Leonova društva u Hrvatsku bogoslovsku akademiju

Neovisno o tome što je suradnja sa Slovencima bila kratka daha, Leonovo društvo, sada bez Mahnićeva autoriteta, moralo je svakako naći nov način djelovanja u radikalno drukčijim društveno-političkim i crkvenim prilikama. Sa sličnim teškoćama suočavala se i Staroslavenska akademija (SA) na Krku, kao također dio Mahnićeve baštine. Oba društva

> »nisu uspjela privući interes za suradnju s drugim hrvatskim krajevima, a i udaljenost (Krk, Senj – prim. V. L.) od većeg kulturnog središta bila je zapreka jačem razvoju. Zato je za njihov daljnji opstanak bilo prijeko potrebno da dođe do stanovite reorganizacije i preseljenja u Zagreb, gdje je ipak bilo više stručnjaka i imućnijih ljudi koju su mogli bilo radom, bilo novčanom potporom osigurati njihov opstanak.«[59]

---

[53] Usp. Josip Srebrnič, »Na potih v novi dobi«, *Čas* 14/1–3 (1920), pp. 1–7, na p. 4. Uz ostalo, Srebrnič navodi da »Občni zbor Leonove družbe v Ljubljani dne 4. marca 1920 pozdravlja s vso iskrenostjo misel o združitvi slovenske in hrvatske Leonove družbe«, ne navodeći čija je to zamisao bila. Usp. i »Občni zbor Leonove družbe«, *Čas* 14/1–3 (1920), p. 135.

[54] Usp. »Leonovo društvo«, *Narodna politika* 3/162 (1920), p. 3.

[55] Usp. Srebrnič, »Na potih v novi dobi« (1920), pp. 4–5: »Občni zbor Leonove družbe v Ljubljani izreka željo, da bi slovenska in hrvatska Leonova družba imeli s k u p n o z n a n s t v e n o g l a s i l o. Dokler se obe družbi formelno ne spojita, naj 'Čas' prinaša članke v slovenskem in hrvatskem jeziku.«

[56] Srebrnič, »Na potih v novi dobi« (1920), p. 7.

[57] Srebrnič, »Na potih v novi dobi« (1920), p. 8.

[58] Hrvatski suradnici u *Času* bili su Fran Binički, Dragutin Kniewald, Ljubomir Maraković i Pavao Butorac.

[59] Ivica Zvonar, »Fran Barac i ujedinjenje Hrvatske bogoslovske akademije sa Staroslavenskom akademijom i Leonovim društvom«, *Senjski zbornik* 30 (2003), pp. 351–362, na p.

→

Poticaj nalaženju novoga rješenja dala je zapravo SA dopisom od 25. svibnja 1926. Hrvatskoj bogoslovskoj akademiji (HBA) s prijedlogom o ujedinjenju, pa se već 2. lipnja na sjednici HBA pod predsjedanjem dr. Frana Barca, svoga prvog potpredsjednika, raspravlja o tome da bi na sjednici HBA 21. siječnja 1927. u taj proces bilo uključeno i Leonovo društvo,[60] što dakako daje zaključiti da je i tih godina Leonovo društvo bilo djelatno. Barac je naime tada predložio da Leonovo društvo bude posebni odsjek HBA,[61] odnosno njezin filozofski odsjek.[62]

Svojevrstan je kuriozum da je upravo dr. Fran Barac, profesor dogmatike i apologetike na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, svojim aktivizmom pridonio produljenju života Leonova društva. Naime pokojni Mahnić svojedobno je bio žustro polemizirao s njime u povodu njegove habilitacijske radnje *O modernoj kršćanskoj apologetici* (1907), optuživši ga da je podlegao strujanjima teološkog modernizma.[63] Zanimljivo je isto tako da je upravo Fran Barac na II. hrvatskom

---

355. Usp. Ivica Zvonar, *Mons. Dr. Fran Barac (1872.–1940.): život i djelo* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2012), u poglavlju »Barac i Hrvatska bogoslovska akademija«, pp. 270–294, na p. 278.

[60] Zvonar, »Fran Barac i ujedinjenje Hrvatske bogoslovske akademije sa Staroslavenskom akademijom i Leonovim društvom«, p. 356; Zvonar, *Fran Barac: život i djelo*, p. 278.

[61] Usp. Zvonar, »Fran Barac i ujedinjenje Hrvatske bogoslovske akademije sa Staroslavenskom akademijom i Leonovim društvom«, p. 358; Zvonar, *Fran Barac: život i djelo*, p. 278.

[62] Usp. Zvonar, »Fran Barac i ujedinjenje Hrvatske bogoslovske akademije sa Staroslavenskom akademijom i Leonovim društvom«, p. 360; Zvonar, *Fran Barac: život i djelo*, p. 278.

[63] Usp. Ivica Zvonar, »Fran Barac i *Bogoslovska smotra*«, *Bogoslovska smotra* 77/1 (2007), pp. 157–180, na pp. 161–162:

»Habilitacijski rad dr. Barca je bila prva apologetika napisana na hrvatskom jeziku koja je pokušala obraniti temelje kršćanske vjere. Svojom metodom obrade materije predstavljao je svojevrsnu novinu u teološkom promišljanju na hrvatskom prostoru. U pristupu je vidljiv utjecaj koji je Barac usvojio za vrijeme boravka u inozemstvu, i kroz studiranje radova jednog od tada najznačajnijih crkvenih autoriteta iz područja apologetike, belgijskog kardinala Désiréa Merciera. Habilitacija *O modernoj katoličkoj apologetici* bila je prilično detaljno analizirana na stranicama crkvenoga tiska, ponajprije u *Hrvatskoj straži*, *Katoličkom listu* i *Bogoslovskoj smotri*. Tom se prigodom razvila oštra polemika u kojoj je Barcu bilo zamjereno da je podlegao strujama modernizma. Krčki biskup Antun Mahnić, ali i drugi kritičari, prigovorili su Barcu da je odbacio sigurnost skolastičkog učenja i prihvatio subjektivizam moderne filozofije, kao i pojedina načela i metode suvremene znanosti. Zamjerali su mu da nije dovoljno jasno formulirao svoje stavove, da je mjestimično pogrešno citirao i krivo interpretirao, te da je preuzeo teze i terminologiju pojedinih, u prvom redu francuskih mislilaca (npr. Mauricea Blondela, Alfreda Loisya, Paula Sabatiera, Eduarda Le Roya i dr.) koji su od strane dijela crkvenih krugova bili optuživani za modernizam. U tom kontekstu Barcu su kritičari spočitavali da je njegova habilitacija u protivnosti spram enciklike *Pascendi Dominici Gregis*, kojom je u rujnu 1907. papa Pijo X. osudio modernističko učenje. U polemiku su se vrlo aktivno uključili, te svrstali na Barčevu stranu, sveučilišni profesori dr. Antun Bauer i dr. Josip Pazman, te dr. Josip Marić. Oni su na stranicama *Katoličkog lista* tijekom 1908. i 1909. objavili članke u prilog obrane dr. Barca. Polemika se u

→

katoličkom kongresu 1913. bio predložio suprotnu zamisao, naime da Leonovo društvo proširi svoj program uvrštavanjem bogoslovlja u svoj rad:

> »Budući da se u nas u današnjim prilikama ni na bogoslovnom fakultetu ne može teologija proširiti osnivanjem katedra onako, kako bi trebalo, [Fran Barac] predlaže da se u našem Leonovom društvu, kao što je u austrijskom, osnuje posebna sekcija za bogoslovlje. Ona neka izradi potpuni program književnoga bogoslovskoga rada, neka iznese i onakova pitanja, o kojima bi mogli raspravljati i slušaoci bogoslovlja. Onda bi ‘Bogoslovska smotra’ (časopis KBF-a, pokrenut 1910. – prim. V. L.) mogla češće izlaziti, raspravljati i aktuelna pitanja, i paralelno raditi s ‘Hrvatskom Stražom’. ‘Straža’ neka obrađuje filozofska, a ‘Smotra’ bogoslovska znanstvena pitanja.«[64]

Mahnić je u raspravi na II. hrvatskom katoličkom kongresu prijedlog poduprо istaknuvši »da se u ‘Bogoslovskoj smotri’ imade svraćati osobita pažnja na *savremena* bogoslovska pitanja. To isto se traži od ‘Hrvatske straže’ gledom na filozofska pitanja.«[65]

Taj Barčev prijedlog bio je tada prihvaćen, s dodatkom da se nakon osnutka bogoslovne sekcije u Leonovu društvu i *Bogoslovska smotra* smatra organom Leonova društva. Još je zaključeno da se podružnice Leonova društva osnuju u svim hrvatskim pokrajinama, da se utemelji zaklada za mlade pisce, poradi na ujedinjenju hrvatskoga Društva sa slovenskim, koje je od početka imalo u programu »gojiti bogoslovje in modroslovje«,[66] te je zamoljen episkopat da katoličkim akademičarima dopusti polaziti predavanja dogmatike i apologetike na zagrebačkom bogoslovnom fakultetu.[67]

Sada dakle, u promijenjenim prilikama, proces suradnje poteći će suprotnim tijekom. Na spomenutoj sjednici 21. siječnja 1927. Barac naime, izvijestivši o razgovoru s predstavnicima spomenutih društava, predlaže da se HBA preustroji

> »u razrede ili odjele: filozofski, što bi ga zastupalo Leonovo Društvo, zatim filološki, što bi ga zastupala Starosl. Akademija, pa onda teološki i eventualno još historijski. <…> O svemu tome pisao je potpredsjednik i Leonovom Društvu u Senj, pa je od njega stigao već i odgovor: Odbor Leonovog Društva već sada

---

nešto manjem opsegu vodila i u časopisima *Vrhbosna*, *Serafinski perivoj*, *Jutro* i *Luč*, pa su se tako odjeci ove rasprave javili i među bogoslovima u Bosni i Srijemu. Barčeve stavove je sredinom 1909. odobrio priznati crkveni autoritet na području apologetike onoga vremena D. Mercier, pa je time na neki način donesena ‘presuda’ u Barčevu korist.«

Usp. Zvonar, *Fran Barac: život i djelo*, u opširnom poglavlju »Habilitacija i žestoke polemike«, pp. 60–97.

[64] Binički, »Leonovo društvo i Enciklopedija« (1913), p. 175.

[65] Binički, »Leonovo društvo i Enciklopedija« (1913), p. 175.

[66] Aleš Ušeničnik, »Leonova družba«, *Katoliški obzornik* 1/1 (1897), p. 6.

[67] Usp. Binički, »Leonovo društvo i Enciklopedija« (1913), pp. 176–177.

pristaje da se to društvo pripoji HBA, a u tu svrhu će sazvati i glavnu skupštinu, koja će sigurno također na to pristati.«[68]

Zaključak je sjednice HBA bio da se nastave pregovori o ujedinjenju.[69] Došlo se do stupnja da je Leonovo društvo odnosno biskupski ordinarijat u Senju, budući da je biskup senjski dr. Ivan Starčević bio tajnik Društva, imenovalo izaslanike isusovca Milana Pavelića i Matiju Golika da s Odborom HBA provedu ujedinjenje i osnuju filozofski odsjek u HBA. Obojica su međutim bila slaba zdravlja pa je rad poprilično zapinjao. Ipak je 1928. Barac na sjednici 23. siječnja predložio poslovnik o spajanju. Na sjednici Odbora 24. siječnja HBA je »javno proglasila svoj preustroj, a Staroslavenska akademija i Leonovo društvo definitivno su se ujedinili u jedno društvo«.[70] Time je na suprotan način ostvaren prijedlog Biničkoga od prije petnaest godina, kada je predlagao osnutak posebne sekcije za bogoslovlje u Leonovu društvu – sada je naime Leonovo društvo postalo filozofska sekcija unutar Hrvatske bogoslovske akademije! Time je i prestalo njegovo djelovanje kao samostalnog društva, a stvarno djelovanje završeno je ugasnućem HBA godine 1945, kada je ordinarijat zagrebačke nadbiskupije raspustio HBA i preuzeo njezinu imovinu,[71] čime je Akademija spašena od nasilnih državnih postupanja.

3. Značenje i prinosi Leonova društva

Iako zasad nije pronađena arhivska građa koja bi iz prve ruke pobliže osvijetlila vidike djelovanja Leonova društva i ulogu pojedinih istaknutijih članova u njezinu razvoju, iz sekundarnih se vrela može zaključiti da je Leonovo društvo odigralo glavnu ulogu, ili je svakako bar težilo imati je, u organizaciji i razvoju filozofskoga rada usklađenog s katoličkim naukom u Hrvatskoj početkom 20. stoljeća, posebice gledom na neotomizam. Prije svega, to se odnosi na ambiciju da ono bude vrsta filozofske akademije čija je zadaća podići »znamenitost filosofske naobrazbe« (A. Mahnić).

Preuzevši *Hrvatsku stražu* kao prvi naš filozofijski časopis 1909. godine, Leonovo je društvo nedvojbeno nastojalo dati te je s djelomičnim uspjehom i

---

[68] Zvonar, »Fran Barac i ujedinjenje Hrvatske bogoslovske akademije sa Staroslavenskom akademijom i Leonovim društvom«, p. 356; Zvonar, *Fran Barac: život i djelo*, p. 278.

[69] Zvonar, »Fran Barac i ujedinjenje Hrvatske bogoslovske akademije sa Staroslavenskom akademijom i Leonovim društvom«, pp. 357–359; Zvonar, *Fran Barac: život i djelo*, pp. 278–281.

[70] Zvonar, »Fran Barac i ujedinjenje Hrvatske bogoslovske akademije sa Staroslavenskom akademijom i Leonovim društvom«, p. 360; Zvonar, *Fran Barac: život i djelo*, p. 281.

[71] Usp. Josip Buturac, »Iz povijesti Hrvatske bogoslovske akademije 1942. – 1945.«, *Croatica Christiana Periodica* 1/1 (1977), pp. 3–23, na p. 22.

dalo pouzdan organizacijski okvir za razvoj kršćanski impostirane filozofske misli u Hrvata, osobito tijekom desetljeća 1909–1918.

Leonovo je društvo, razvijajući zamisao o katoličkoj općoj znanstvenoj enciklopediji, koja je imala biti rađena na »modernoj podlozi i na katoličkom stanovištu u onim stvarima, što se dotiču vjere i ćudoregja«, imalo znakovitu ulogu u povijesti naše leksikografije, poslužіvši kao nadahnuće u projektu pokretanja *Hrvatske encikopedije*, jer njezinu glavnom uredniku Mati Ujeviću i drugim urednicima iz katoličkog intelektualnog kruga (Pavao Tijan, Stjepan Zimmermann, Andrija Živković, Petar Grgec i dr.) bijahu itekako poznati rad Leonova društva i zamisao o enciklopediji.

Njegovo zajedničko djelovanje sa slovenskom Leonovom družbom, kako na projektu enciklopedije, tako i na projektu zajedničkog znanstvenoga časopisa, svjedoči o intenzitetu suradnje između hrvatske i slovenske katoličke inteligencije tijekom prvih dvaju desetljeća 20. stoljeća.

Naposljetku, Leonovo društvo ima znakovitu i važnu ulogu pri sagledavanju činjenice da je hrvatska katolička inteligencija bila u tijeku s misaonim i organizacijskim trendovima u razvoju filozofije u Katoličkoj Crkvi, odlučna dati prepoznatljiv prinos pluralnosti tadašnje hrvatske filozofske scene.

Leo’s Society for the Advancement of Christian Philosophy and Sciences in Croatia (1908–1928)

Summary

This paper explores the establishment and activities of Leo’s Society for the Advancement of Christian Philosophy and Sciences in Croatia (*Societas Leonina croatica philosophiae ac scientiis christianis excolendis*), which played a major role, or rather aspired towards it, in the organisation and development of philosophical work according to the Catholic doctrine in Croatia at the dawn of the twentieth century. First of all, it deals with the Society’s ambition to act as some sort of philosophical academy aimed at the promotion of the “importance of philosophical education” (A. Mahnić).

Having taken under its wing *Hrvatska straža* in 1909, the first Croatian philosophical journal, Leo’s Society wished to provide a reliable organisational framework for the development of the Christian-grounded philosophical thought in Croatia during the decade 1909–1918, though with partial success. Also, the idea of producing a general Catholic encyclopaedia, which was to be constructed on “modern foundations and on Catholic standpoint in those matters concerning faith and moral,” the Society played a significant role in the history of Croatian lexicography. In addition, the Society’s collaboration with Leo’s Society of Slovenia on the project of enyclopaedia and the joint project of the scientific journal testifies to the lively relations between the

Croatian and Slovenian Catholic intellectual elites during the first two decades of the twentieth century. Lastly, on the basis of the activity of Leo's Society, too, Catholic intellectual elite of Croatia followed the contemporary thought and organisational trends in the development of philosophy in the Catholic Church, fully determined to give a distinctive contribution to the pluralistic philosophical scene of the then Croatia.

Key words: Christian philosophy, Leo's Society for the Advancement of Christian Philosophy and Sciences in Croatia (*Societas Leonina croatica philosophiae ac scientiis christianis excolendis*), Antun Mahnić, Fran Binički, *Hrvatska straža*, Čas, Croatian encyclopaedics, Fran Barac, Croatian Theological Academy (*Hrvatska bogoslovska akademija*)